

אברהם ונמרוד

ויאמר ה' אל אברהם לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך אל הארץ אשר אראך: (בראשית יב א).¹

וכוש ילד את נמרוד הוא החל להיות גבר בארץ: הוא היה גבר ציד לפני ה' עליון יאמר נמרוד גבור ציד לפני ה': (בראשית י ח-ט).²

בראשית רבה לח יג פרשת נח – העימות עם נמרוד

אמר ר' חייא בנו של ר' אדא מיפו: תרח עובד צלמים היה. פעם אחת יצא למקום אחד, הושיב אברהם מוכר תחתיו... עמד הגדול שבהם ונטל את המקל ושברם. אמר לו: מה אתה משטה בי? וכי יודעים הם? אמר לו: ולא ישמעו אוזניך מה שפיך אומר?³

נטלו ומסרו לנמרוד, אמר לו נמרוד: נשתחוה לאש. אמר לו אברהם: נשתחוה למים שמכבים את האש. אמר לו נמרוד: נשתחוה למים. אמר לו: נשתחוה לענן שהוא טעון מים. אמר לו: נשתחוה לענן. אמר לו: נשתחוה לרוח שהוא מפזר את העננים. אמר לו: נשתחוה לרוח. אמר לו: דברים אתה מספר, אני איני משתחוה אלא לאור.⁴ הרי אני משליכך בתוכו, ויבוא אלוה שאתה משתחוה לו ויצילך הימנו.⁵

קטעי מדרשים גניזה (מאן) ד. נוסח של מדרש לבראשית עמוד מב – השלכה לכבשן האש

... בן שנולד היום ינחל את העולם כולו.⁶ ... מיד לקח תרח את אברהם אבינו ואת מיניקתו, הטמינן בביתו של עשרה שנה.⁸ לאחר כך יצא וראה השמש ועבדו כל היום, וכשבא לילה ראה את הירח ואת הכוכבים ועבדו כל הלילה. זרח השמש ועמד במקומם. אמר: זה מנהגו שלעולם, אבל יש אלוה אעבוד אותו.⁹

¹ כך פותחת פרשתנו, בה עולה על במת ספר התנ"ך אברהם "האדם הגדול בענקים" שהיה ראוי להיבראות קודם לאדם הראשון, כפי שמכנה אותו המדרש (בראשית רבה יד ו). בשלוש הפרשות: לך לך, וירא, חיי שרה - אברהם הוא הדמות המרכזית. אבל גם לאחר מכן, בתורה ובתנ"ך כולו, אברהם הוא דמות האב הראשון והקדמון ולא רק לעם ישראל. התודענו לאברהם כבר בפסוקים החותמים את פרשת נח, בתיאור עובדתי "יבש", כאילו היה עוד אחד בשרשרת הדורות שנמנים בספר בראשית פרק ה - ספר תולדות האדם, ובבראשית פרק יא, תולדות שם: "ואלה תולדות תרח הוליד את אברהם את נחור ואת הרן והרן הוליד את לוט". שם מתווסף בסוף הפרק סיפור הגירת משפחת תרח מאור כשדים לארץ כנען, שנעצר בחרן, אבל הסיפור המרכזי של אברהם, לא של תרח אביו (לו הקדשנו את הדף **תרח סבנו**), מתחיל בפרשתנו, עם צאתו מחרן (בלי אביו) והגיעו לארץ כנען.

² בפרק י, הפרק הקודם לתולדות שם, מפורטים תולדות חם. ושם נזכר נמרוד לא רק בתולדותיו: בנו של כוש, אלא גם במעשיו: "גיבור ציד לפני ה'". וחזור תיאור נמרוד בספר דברי הימים א פרק א פסוק י: "וכוש ילד את נמרוד הוא החל להיות גבור בארץ" - פרק שמעתיק ממש את פרק ה ופרק יא של ספר בראשית. לכאורה אין קשר בין אברהם ונמרוד, מה לזה אצל זה? אבל חז"ל יוצרים קשר חזק וברור, עליו נשתדל לעמוד ולהבין פשרו.

³ בחלק הראשון של המדרש שקצרנו מאד מובא הסיפור הידוע על אברהם ש"שמר" על הפסלים של תרח אביו, הבריח את הקונים ושבר את כולם. וכבר הרחבנו עליו בדברינו **שבירת פסלים וניתוח מצבות** בפרשה זו בשנה האחרת. עפ"י מדרש זה, כתוצאה ממעשי אברהם אלה, מביא תרח את אברהם לפני נמרוד. (במדרשים אחרים, תרח עוזב את אור כשדים בגין מעשיו של אברהם וממלט את משפחתו). יש קשר ברור בין הסיפור של שבירת הפסלים ובין ניסיון כבשן האש. תרח מוסר את דינו של אברהם לנמרוד, לא רק כאב שקובל לשלטון על בנו הסורר, אלא כאזרח אור שמבין שמעשי אברהם מסכנים את העולם האילי כולו וזה כבר עניין למלכות.

⁴ כאן נמרוד חוזר לאש בה פתח. נמרוד היה השליט של אור כשדים ובסופו של דבר סגד, כנראה לאש. האם חיבור אור עם אור הוא פרי דמיונו, או שמא משחקי מילים ודמיונו של הדרשן שפתח באש וסיים באור?

⁵ כאן הדיאלוג הוא עם נמרוד ולהלן נראה שדיאלוג הוא של אברהם עם עצמו. האמונה והתרבות החדשים מתפתחות לעתים קרובות, דווקא מתוך דיאלוג והתנצחות עם "העולם הישן" שאותו הם מבקשים לקעקע. ועכ"פ, התפנית שאברהם עושה בסוף לאדם: "נשתחוה לאדם הסובל את הרוח", היא מפתיעה ודורשת הסבר. אולי מטרתה להביא את הדיאלוג לאבסורד שהאדם יעריך את עצמו ובכך אולי מתחברת לתופעה שמלכי אותה תקופה, כולל נמרוד, עשו מעצמם אלוהות. ראו נבואת ישעיהו בפרק יד על מלך בבל: "ואתה אמת בלבבך השמים אעלה ממעל לכיכביאל ארים פסאי ... אעלה על במותי עב אדמה לעליון". ודברי הגמרא בפסחים צד ע"א הקושרים את מלך בבל עם נמרוד: "מה תשובה השיבתו בת קול לאותו רשע בשעה שאמר אעלה על במותי עב אדמה לעליון? יצתה בת קול ואמרה לו: רשע בן רשע, בן בנו של נמרוד הרשע, שהמריד את כל העולם כולו עלי במלכותו ... אך אל שאול תורד אל ירתי בור!".

⁶ כך חוזים אצטגניני נמרוד ומזהירים אותו מפני ילד שנולד ועתיד להעביר אותו (את נמרוד) ממלכותו.

⁷ בקטע שהשמטנו החשד נופל על תרח שנולד לו בן באותו היום. תרח מנסה לטעון שהילד מת ואח"כ גם לא נענה לניסיונות לשחד אותו בכסף ולמסור את בנו (בטענה: "אם אתם חותכין את ראשי, שעורים במה אוכלם?" היינו מה שווה לי כסף אם אין לי בן ממשיך) וסופו שנאלץ להסתיר את אברהם ולהחביאו.

⁸ במדרש זה תרח מגונן על אברהם ומתעמת עם מלכות נמרוד! אולי יש בכך סמך לפסוקים בתורה שתרח הוא שיזם את שלב ההגירה הראשון, עוד לפני ציווי הקב"ה לאברהם: "לך לך". ככתוב בסוף פרשת נח: "ויקח תרח את אברהם בנו ואת לוט בן הרן ואת שרי פלתי אשת אברהם בנו ויצאו איתם מאור כשדים ללכת ארצה כנען ויצאו עדרהרן וישבו שם".

⁹ כאן אכן הדיאלוג של אברהם הוא עם עצמו ומזכיר את לשון הרמב"ם בהלכות עבודת כוכבים פרק א הלכה ג: "כיון שנגמל איתן זה התחיל לשוטט בדעתו והוא קטן והתחיל לחשוב ביום ובלילה והיה תמיה: היאך אפשר שיהיה הגלגל הזה נוהג תמיד ולא יהיה לו

נכנס לבית עבודה זרה שלנמרוד וראה אלהי כסף וזהב עצים ואבנים. שברם וכנסם כאחד והצית בהן את האש ויצא. נאכלו קרציו לפני נמרוד.¹⁰ שלח והביאו, ואמר לו: למה עשיתה כן? הלא תדע שאני הוא האדון כל הארץ, ושמש וירח ברצוני הן באין וברצוני הן יוצאין. אמר לו אברהם: אם כן, דרכה שלחמה זורחת מן המזרח ושוקעת במערב, למחר אמור לה שתצא מן המערב ותשקע במזרח. מיד נתבייש נמרוד. אמרו: אותו היום היו שלש מאות וששים מלכים יושבין לפני נמרוד בעת שהשיבו אברהם זאת התשובה. אמר להן: מה לעשות בזה שאיבד את יראתנו? אמרו לו: במה איבדס? אמר להן: הצית בהן את האור ויצא. אמרו לו: השליכהו לאור. מיד חבש את אברהם אבינו בבית האסורין עשר שנים. והיו מתנדבין ומביאין עצים ואבנים למדורתו של אברהם. הסיקו את האור והשליכו את אברהם לתוך האור. שלח הקב"ה מלאך, וצינן את האור, ולא נשרף אברהם אבינו. מיד קפץ גבריאל להצילו מן האור. אמר לו הקב"ה: אני יחיד ואברהם יחיד.¹¹

מסכת עירובין דף נג עמוד א – אמרפל הוא נמרוד

"וַיְהִי בַיּוֹם אֲמַרְפֶּל" (בראשית יד א), רב ושמואל; חד אמר: נמרוד שמו, ולמה נקרא שמו אמרפל - שאמר והפיל לאברהם אבינו בתוך כבשן האש. וחד אמר: אמרפל שמו, ולמה נקרא שמו נמרוד - שהמריד את כל העולם כולו עליו במלכותו.¹²

בראשית רבה מד ז פרשת לך לך – המפגש עם שם הוא מלכי צדק

"אל תירא אברם" (בראשית טו א)¹³ - ממי נתיירא? ר' ברכיה אמר: משם (בן נח) נתירא, זהו שכתוב: "ראו איים וייראו קצות הארץ ויחרדו" (ישעיה מא ה), מה איים הללו מסויימים בים, כך היו אברהם ושם מסויימים בעולם. "וייראו" - זה נתיירא מזה וזה נתיירא מזה: זה (אברהם) נתיירא מזה (שם): תאמר, שם יש בלבו עלי

מנהיג ומי יסבב אותו ... ולבו משוטט ומבין עד שהשיג דרך האמת והבין קו הצדק מתבוננתו הנכונה". וכבר הרחבנו על כך בדברינו [דרכו של אברהם לאמונה בבורא עולם](#) בפרשה זו בשנה האחרת.

¹⁰ היינו הלשינו עליו לפני נמרוד. מקור הביטוי שהוא בארמית, הוא מפסוק בדניאל ג ח: "כְּלִקְבֵּל דְּנָה בְּהַזְמָנָא קְרַבוּ גְבְרִין פְּשָׁדָאִין וְאָכְלוּ קְרָצִיָּהוֹן דִּי הִדְרָא". ראו פירוש דעת מקרא שם: "הצירוף באכדית akalu kursi פירושו המילולי אכל חתיכות מגופו של מיתהו. והוא משמש במשמעות הלשין עליו, הוציא דבתו רעה". ראו גם פירוש רש"י ורמב"ן על הפסוק "לא תלך רכיל בעמך" - ויקרא יט טז, פרשת קדושים. ראו גם הביטוי בגמרא ברכות נח ע"א על רב שילא ובגמרא גיטין נו ע"א בסיפור על קמצא ובר קמצא.

¹¹ ואני צריך להציל בעצמי את אברהם. כאן נקטעה כנראה הדרשה, ראו בגמרא פסחים שנביא להלן: "אמר לו הקב"ה (לגבריאל שמתנדב להציל את אברהם): אני יחיד בעולמי והוא יחיד בעולמו, נאה ליחיד להציל את היחיד". מדרשים אלה (ויש עוד נוסח באוצר המדרשים (אייזנשטיין) אברהם אבינו עמוד 7, ובילקוט שמעוני הוא כמו זה שבבראשית רבה), מתארים את שיא העימות של אברהם עם נמרוד ומושרשים כ"כ בסיפורי התורה לילדים, עד שחלקם מופתע מאד "לגלות" מאוחר יותר שלסיפור זה אין כל רמז במקרא. מה שחשוב לעניינינו, הוא שכאן העימות של אברהם הוא עם נמרוד, לא עם תרח אביו. שבירת הפסלים לא מתרחשת בבית תרח שסיכן עצמו להציל את בנו ונאלץ להגר עם כל משפחתו, אלא בתוך חצר מלכות נמרוד! אברהם מתעמת ישירות עם נמרוד ואף מבייש אותו בנוכחות כל המלכים שישבו לפניו וכמשתמע היו סרים לפקודותיו: אם אתה אדון כל הארץ, נראה אותך מצווה על השמש שתזרח מחר במערב ותשקע במזרח (בימי קדם היו סבורים שהשמש נמצאת בלילה מעל לרקיע או מתחת לארץ, ראו פסחים צד ע"ב, מקור הדין של "מים שלנו"). נמרוד ממריד את העולם כנגד מלכות הקב"ה, בא אברהם ומורד כנגדו (ומוריד אותו מגדולתו!) והיצאה איננה "לך לך" - להנאתך ולטובתך" כמו שאומר רש"י על הפסוק, וגם לא "לך טל ילדותך", כמו שאומר המדרש, אלא "לך לך" כתוצאה מעימות ומרד! מרד בעולם האלילי, מרד במלכים שעשו עצמם אלוהות. מרד כדי להינתק "מארצך, ממולדתך ומבית אביך"! אותם שהיו כל כך שטופים בעבודה זרה עד שאברהם עצמו "מתפחד ואומר: תאמר, שיש בי עוון שהייתי עובד עבודה זרה כל השנים הללו" (בראשית רבה לט ח). וזה כבר קשור בנושא בן כמה שנים היה אברהם כשהגיע להכרה בבורא העולם, עליו דנו כאמור בדברינו [דרכו של אברהם לאמונה בבורא עולם](#).

¹² ובבראשית רבה מב ד: "ויהי בימי אמרפל, ג' שמות נקראו לו: כוש ונמרוד ואמרפל. כוש שהיה כושי ודאי. נמרוד שהמריד את העולם. אמרפל שהיתה אמירתו אפילה: שאמר והפלה בעולם, שאמר והפלה באברהם, שאמר והפיל אברהם לכבשן האש". (הפלה הוא מלשון לשחק בו או שוב להפילו). מדרשים קצרים אלה מגלים לנו פנים רבות. ראשית, מקור שמו של נמרוד שהמריד את כל העולם במלכותו ובמשתמע גם כלפי שמיא. וכפי שאומר המדרש הקודם: "שאי הוא האדון כל הארץ". עפ"י מסורת חז"ל נמרוד הוא גם המלך שבנה את מגדל בבל בו ניסו בני האדם לעשות כביכול מלחמה עם הקב"ה (צירוף של מדרש אגדה (בובר) בראשית פרשת נח פרק י עם מדרש בראשית רבה לח ו). שם כבר נכח אברהם כפי שמתואר בדברינו [אברהם דור הפלגה](#) בפרשת נח. שנית, אמרפל הוא נמרוד ופירוש שמו "שומר פול" (לשון רש"י, בראשית יד א), שציווה להפיל את אברהם לכבשן האש. ושלישית, זהו העיקר, זיהוי אמרפל ממלחמת ארבעת המלכים עם חמשת מלכי סדום, בפרק יד בפרשתנו, עם נמרוד, נותן לפרשה עלומה זו, פירוש חדש ומפתיע. אברהם בורח מנמרוד לארץ כנען, אבל זה לא מניח לו ורודף אחריו עד ארץ כנען. ארבעה המלכים שבאו מהצפון להילחם עם חמשת מלכי סדום, בגין אברהם באו. סופם ששבנו את לוט בן אחיו ובכך אילצו אותו לצאת ולהילחם כנגדם. עוד על אמרפל, ראו הערך בוויקיפדיה: "השם אמרפל נזכר גם בכתובות אשוריות ובבליות עתיקות והדעה הרווחת בקרב חוקרי התנ"ך היא ששנער הוא למעשה שמה הקדום של בבל, ונקראת שנער ששם ננערו מי המבול. בקרב החוקרים סבורים כך יש המשערים שאמרפל היה למעשה אביו של מלך בבל הגדול [חמורבי](#). השערה אחרת מזהה את אמרפל עם חמורבי עצמו שנודע גם כעמורפי. חז"ל מזהים את אמרפל עם נמרוד ונקרא אמרפל שאמר פול לכבשן האש לאברהם אבינו".

¹³ אנחנו עומדים בתחילת פרק טו, מיד לאחר מלחמת ארבעה המלכים, פרק שפותח ב: "אחר הדברים האלה" ומביא אותנו בהמשך לברית בין הבתרים. עפ"י רש"י, אברהם פוחד מכך שהרג בני אדם במלחמה ושכבר קיבל את שכרו בעצם הניצחון. אבל המדרש כאן, הולך בדרך אחרת. אברהם לא פחד ממה אלא ממי.

שהרגתי את בניו, ¹⁴ וזה (שם) נתיירא מזה (אברהם): תאמר, אברהם יש בלבו עלי שהעמדתי רשעים. "קצות הארץ יחרדו" (המשך ישעיהו מא) - זה שרוי בקיצו של עולם, וזה שרוי בקיצו של עולם. "קרבו ויאתיון" - זה קרב אצל זה, וזה קרב אצל זה. "איש את רעהו יעזורו" - זה עוזר לזה בברכות, וזה עוזר לזה במתנות. זה עוזר לזה בברכות: "ויברכהו ויאמר ברוך אברם לאל עליון", וזה עוזר לזה במתנות: "ויתן לו מעשר מכל". ¹⁵ "ויחזק חרש" - זה שם שעשה את התיבה, "את צורף" - זה אברהם שצרפו הקב"ה בכבשן האש. "מחליק פטיש את הולם פעם" - שהחליק פטישו והלם את כל באי עולם בדרך אחת למקום. "אומר לדבק טוב הוא - אלו אומות העולם שהן אומרים מוטב להדבק באלוה של אברהם ולא נדבק בעבודת כוכבים של נמרוד. "ויחזקהו במסמרים" - החזיק אברהם את שם במצות ומעשים טובים. "ולא ימוט" - אברהם. ¹⁶

מסכת עבודה זרה דף ג עמוד א – נמרוד מעיד על אברהם

... כך אומרים [העובדי כוכבים] לפני הקב"ה: רבש"ע, ישראל שקיבלוה היכן קיימוה? ¹⁷ אמר להם הקב"ה אני מעיד בהם שקיימו את התורה [כולה]. אומרים לפניו: רבש"ע, כלום יש אב שמעיד על בנו? אמר להם הקב"ה: מכס יבואו ויעידו בהן בישראל שקיימו את התורה כולה: יבוא נמרוד ויעיד באברהם שלא עבד עבודת כוכבים, יבוא לבן ויעיד בעקב שלא נחשד על הגזל, תבוא אשת פוטיפרע ותעיד ביוסף שלא נחשד על העבירה וכו'. ¹⁸

בראשית רבה סג ב פרשת תולדות – אברהם ניצל בזכות יעקב

"עטרת זקנים בני בנים ותפארת בנים אבותם" (משלי יז ו) - האבות עטרה לבנים, והבנים עטרת לאבות ... רבי שמואל בר רב יצחק אמר: אברהם לא ניצל מכבשן האש אלא בזכותו של יעקב. משל לאחד שהיה לו דין לפני השלטון ויצא דינו מלפני השלטון לשרף. וצפה אותו השלטון באסטרולוגיה שלו שהוא עתיד להוליד בת והיא נשאת למלך. אמר: כדאי הוא להינצל בזכות בתו שהוא עתיד להוליד, והיא נשאת למלך. כך, אברהם יצא דינו מלפני נמרוד לשרף וצפה הקב"ה שיעקב עתיד לעמוד ממנו. אמר: כדאי הוא אברהם להינצל בזכותו של יעקב. זהו שכתוב: "לכן כה אמר ה' אל בית יעקב אשר פדה את אברהם" (ישעיהו כט כב) - יעקב פדה את אברהם. ¹⁹

¹⁴ שלפחות אחד מארבעה המלכים שבאו מהצפון, כדלעומר מלך עילם, הוא מצאצאי שם. עילם היה בנו של שם. אבל נמרוד היה מצאצאי חם. יש פה ערבוב בין בני שם ובני חם, בין ארץ שנער (בבל) הַשְּׁמִית וארץ כנען הַחִמִּית.

¹⁵ זה אחד מהמקורות לכך שמלכיצדק הוא שם בן נח כמובא גם ברש"י על הפסוק (בראשית יד יח). וכן הוא גם בנדרים לב ע"ב ובבראשית רבה נו י'.

¹⁶ ייחודו של מדרש זה ראשית בכך שהוא דורש את פרק מא בישעיהו שהוא הפטרת השבת. וקשה לדעת אם מכך ניתן ללמוד שכבר בתקופת מדרש בראשית רבה (המאה החמישית) היו הפטרות קבועות, או שזה מקרה. יש מעט מאד דרשות במדרשי רבה (בראשית רבה בפרט), אם בכלל, שיש בהן התייחסות להפטרה. כך או כך, מדרש זה מעצים את המפגש בין שם הוא מלכיצדק המונותאיסט הראשון עפ"י המסורת ובין אברהם שובר פסלי אור והמורד בנמרוד; מפגש שאולי מסביר מדוע נשלח אברהם דווקא לארץ כנען. ראו דברינו [מפגשי אברהם עם תושבי הארץ אשר אראך](#) שם נדרשנו גם למפגש של אברהם, אחרי מלחמתו עם ארבעה המלכים, עם מלך סדום ועם מלכיצדק. ראו גם הדף [מי אתה מלכי צדק](#) בפרשה זו. והתהפכו היוצרות, בארץ כנען של בני חם גר שם; ובארץ שנער של בני שם גר נמרוד מבני חם. הנצרך בכבשן האש נפגש עם מי שנצרך וחושל בתיבה (ראו דברי שם לאליעזר עבד אברהם בגמרא סנהדרין קח ע"ב: "צער גדול היה לנו בתיבה"). כאן אולי הגיע אברהם לסוף העימות עם נמרוד ולקצת מנוחה במלחמתו באלילות. ראו אגב עוד מפגש של אברהם עם תושב הארץ שמזכיר לו את צירופו בכבשן האש. בראשית רבה סוף פרשה מב: "בשעה שאמר הקב"ה לאברהם לימול הלך ונמלך בג' אוהביו. אמר לו ענר: כבר בן מאה שנה אתה והלך ומצער את עצמך? אמר לו אשכול: מה את הולך ומסיים את עצמך בין שונאים? אמר לו ממרא: אלהיך שעמד לך בכבשן האש ובמלכים וברעבון, והדבר הזה שאמר לך לימול אין אתה שומע לו?".

¹⁷ הקב"ה קובל על האומות שסירבו לקבל את התורה ואילו האומות טוענים שגם בני ישראל לא תמיד מקפידים לקיים את התורה. כעת באים לבקש שכר לקיים מצוות

¹⁸ וכך גם נבוכדנצר שיעיד בחנניה מישאל ועזריה שלא השתחוו לצלם, דריוש שיעיד בדניאל שלא ביטל את התפילה ועוד. הרי לנו גם דעה חיובית על נמרוד שאמנם נלחם באברהם, אבל לעתיד לבוא יעיד עליו שלא עבד עבודה זרה. הקב"ה פסול לעדות שהרי הוא כמו אב לאברהם (ראו ישעיהו מא ח: "וְאֵתָהּ יִשְׂרָאֵל עֲבָדִי יַעֲקֹב אֲשֶׁר בְּחַרְתִּיךָ זָרַע אֲבְרָהָם אֲהַבִּי" - פסוק שניתן לצרף לבראשית רבה מד לעיל), אבל נמרוד כשר. עוד דעה חיובית על נמרוד וקשריו עם אברהם, ראו מדרש אגדה (בובר) בראשית פרשת לך לך פרק טז סימן א, שנמרוד הוא ש"נתן את אליעזר בנו לאברהם, בשעה שניצל מכבשן האש". אותו אליעזר ששואל את שם איך היה שם בתיבה. אין סוף לחיבורים שעושה המדרש.

¹⁹ וכן הוא בויקרא רבה לו ד ושם יש "תוספת קטנה": "ורבותינו אומרים: אברהם עצמו לא נברא, אלא בזכותו של יעקב". וכבר נדרשנו למדרש זה בדברינו [ואלה תולדות אברהם יצחק ויעקב](#) ותמהנו כיצד זה, אחרי כל מה שאברהם עבר ועשה ומרד בנמרוד והחזיק באמונתו, מי שהציל את אברהם הוא יעקב! ואילו שצפה הקב"ה שעתיד יעקב לעמוד מזרעו של אברהם, לא היה אברהם ניצל מכבשן האש?! ראו אמנם מדרש ילמדנו (מאן) ילקוט תלמוד תורה - בראשית אות קמא שמנסה לאזן וליצור תלות הדדית בין הסבא לנכד: "הצדיקים מתעטרים בבניהם ... ובניהם מתעטרים באבותם. כיצד? אברהם נתעטר בזכות יעקב, כשהשליך אותו נמרוד לכבשן האש, ירד הקב"ה להצילו ... בשביל יעקב בן בנו שעתיד לצאת ממנו אני מצילו ... ומנין שנתעטרו הבנים בזכות האבות? בשעה שיצא יעקב מאצל לבן, רדף אחריו, נגלה עליו הקב"ה בדרך, א"ל: הישמר לך מדבר עם יעקב מטוב עד רע. כיון שבאו להתוכח זה עם זה, מה יעקב אומר ללבן: לולי אלהי אבי אברהם (שם, מ"ב), הוי: אברהם הצילו ליעקב". ועדיין קשה כיצד זה יעקב מציל את אברהם מכבשן האש. אולי הכוונה שאילו הייתה מובטחת ההמשכיות, ולא רק לדור המידי - ליצחק, אלא לדור נוסף - ליעקב

מסכת פסחים דף קיח עמוד א – הלל על הצלת אברהם

וכי מאחר דאיכא הלל הגדול, אן מאי טעמא אמרינן האי? ²⁰ משום שיש בו חמשה דברים הללו: יציאת מצרים, וקריעת ים סוף, ומתן תורה, ותחית המתים, וחבלו של משיח... ²¹ חזקיה אמר: מפני שיש בו ירידתן של צדיקים לכבשן האש ועלייתן ממנו, ירידתן – דכתיב: "לא לנו ה' לא לנו" – אמר חנניה. "כי לשמך תן כבוד" – אמר מישאל. "על חסדך ועל אמתך" – אמר עזריה. "למה יאמרו הגוים" – אמרו כולן. עלייתן מכבשן האש – דכתיב: "הללו את ה' כל גוים" – אמר חנניה. "שבחוהו כל האומים" – אמר מישאל. "כי גבר עלינו חסדו" – אמר עזריה. "ואמת ה' לעולם הללויה" – אמרו כולן. ²² ויש אומרים: "ואמת ה' לעולם" – גבריאל אמרו. בשעה שהפיל נמרוד הרשע את אברהם אבינו לתוך כבשן האש אמר גבריאל לפני הקב"ה: ריבוננו של עולם, ארד ואצן, ואציל את הצדיק מכבשן האש. אמר לו הקב"ה: אני יחיד בעולמי והוא יחיד בעולמו, נאה ליחיד להציל את היחיד. ולפי שהקב"ה אינו מקפח שכר כל בריה, אמר: תזכה ותציל שלושה מבני בניו. ²³

מסכת מגילה דף יג עמוד א – אחרית דבר

רבי שמעון בן פזי כי הוה פתח בדברי הימים אמר הכי: כל דברך אחד הם, ואנו יודעין לדורשן: "וְאֶשְׁתּוֹ הַיְהוּדִיָּה יִלְדָה אֶת־יִצְחָק אֲבִי גְדוֹר וְאֶת־חָבֵר אֲבִי שׁוֹכֵן וְאֶת־יְקִיָּתְיָאֵל אֲבִי זְנוּחַ וְאֶלְפָּה בְּנֵי בְתֻלָּה בְּתֻלָּה בְּתֻלָּה אֶשְׁרָא לְקַח מְרִדָּה" (דברי הימים א ד יח) ²⁴... וכי מרד שמו? והלא פֶּלֶב שמו! – אמר הקב"ה: יבוא כלב שמרד בעצת מרגלים, וישא את בת פרעה שמרדה בגילולי בית אביה. ²⁵

שבת שלום וגשמים בעיתם²⁶

מחלקי המים

הנכד, לא היה טעם ומטרה בהצלת אברהם מכבשן האש. כמוטיב: "והודעתם לבניך ולבני בניך" (דברינו בפרשת ואתחנן). ועדיין צריך עיון ונשמח לשמוע הסברים מפי שואבי המים ולוגמיהם.

²⁰ מדוע אומרים את הלל המצרי (פרקים קיג-קיח בתהלים, הלל שאנו אומרים בראשי חודשים וימים טובים ובליל פסח פעמיים), אם יש לנו את הלל הגדול (פרק קלו: "הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו", שאנו אומרים בפסוקי דזמרה של שבת, ובליל הסדר)? הגמרא דנה שם בהלל של ליל הסדר. ראו פסחים פרק י משנה ז: "מזגו לו כוס שלישי מברך על מזונו רביעי גומר עליו את ההלל ואומר עליו ברכת השיר".

²¹ בקטע שהשמטנו מביאה הגמרא סמך לכל אחד מהמוטיבים הנ"ל בהלל, והיא מתעכבת במיוחד על פרק קטו: "לא לנו ה' לא לנו", איזה מוטיב או אירוע הוא מסמל.

²² מוטיב כבשן האש מופיע גם בבית שני, בסיפור על חנניה מישאל ועזריה (שְׁדָרְךָ מִישָׁף וְעֶבֶד נָגוּ בשמם בארמית) שמסרו נפשם ולא השתחוו לפסל הגדול שעשה נבוכדנצר, שהוא עפ"י המדרש מצאצאי נמרוד. יש קשר ברור בין שני כבשני אש אלה וראוי נושא זה לדיון נפרד.

²³ ולפיכך זכה גבריאל שהוא שר האש, לצנן את הכבשן של חנניה מישאל ועזריה (ראו בהמשך הגמרא שם). נושא ההלל מחבר בין כבשן האש של חנניה מישאל ועזריה זה של אברהם. שניהם בבבל ושניהם נצלו. כבשן האש של חנניה מישאל ועזריה הוא לכאורה חזרה על כבשן האש של אברהם, אך לא בדיוק. ראו דעת רבי יוחנן (אמורא ארץ ישראל), בגמרא פסחים פז ע"ב, שהגליית עם ישראל לבבל היא בבחינת החזרת הגלגל לאחור של יציאת אברהם משם: "מפני ששיגרון לבית אמן. משל לאדם שכעס על אשתו, להיכן משגרה - לבית אמה. והיינו דרבי אלכסנדר, דאמר: שלשה חזרו למטעתן: ישראל, כסף מצרים וכתב הלוחות". אברהם, שהתריס כלפי נמרוד, לאחר שניצל מכבשן האש קם ועלה לארץ (ואף הניח את תרח אביו בחרן בעודו בחיים והמשיך בדרכו "לך לך"). ואילו חנניה מישאל ועזריה, שאבותיהם גלו לבבל כעונש וחזרו למטעתן "כאדם שכעס על אשתו", נשארים אחרי הצלתם בבבל. ודניאל איתם. וכאמור, זה נושא נכבד שלא נוכל להאריך בו הפעם. ראו כמקדמה, הביקורת על מסירות הנפש של חנניה מישאל ועזריה בויקרא רבה לג ו, במדבר רבה טו יד וכן שיר השירים רבה ז יג.

²⁴ זו אחת מדרשות חז"ל שמנסות לפענח את ספר דברי הימים שמעורר לא מעט שאלות ובעיות. ובקטע שהשמטנו מסביר המדרש ש"אשתו היהודיה" היא "בתיה בת פרעה" (ראו דברינו [בתיה בת פרעה](#) בפרשת שמות) שאמצה את משה "ויהי לה לבן" – שכל המגדל יתום ויתומה בתוך ביתו מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו; ואילו "ירד" ו"אביגדור" ו"סוכו" ו"חבר" אינם אלא כינויים שונים למשה: "ירד" - שירד להם לישראל מן בימיו. גדר - שגדר פרצותיהן של ישראל, חבר - שחיבר את ישראל לאביהן שבשמים וכו'". ראו אגב מדרש זה בויקרא רבה א ג ושם "אשתו היהודיה" היא יוכבד. ומיהו מְרִדָּה? ולמה הבאנו בכלל מדרש זה כאן?

²⁵ עפ"י מסורת המדרש, כלב משבט יהודה נשא לאישה את בת פרעה שעברה לצד בני ישראל ויצאה איתם ממצרים. שניהם אנשים שידעו לעמוד כנגד הזרם ולהילחם על דעתם ואמונתם. ובלשון ויקרא רבה: "יבוא מורד ויקח את המורדת". ואנחנו טוענים שאברהם שהתעמת עם נמרוד – הוא היה המורד הראשון שמרד בנמרוד שמרד במלכו של עולם. שים אגב לב, שלשני המרגלים שלא נגררו אחרי הרוב שהוציא את דיבת הארץ, יהושע וכלב, יש קשר משפחה ואפילו דם עם אנשי מצרים.

²⁶ נקווה שכל אחינו שבאו לחוגג איתנו את חג הסוכות בארץ ישראל, כבר שבו בשלום לבסיסם, בפרת, בהדסון, בסייק, בתמזה ובכלל, ונוכל מיום ז' בחשוון לשאול בכל לב על הגשמים. זהו ששינוי: "בשלשה במרחשון שואלין את הגשמים. רבן גמליאל אומר: בשבעה בו, חמישה עשר יום אחר החג כדי שיגיע אחרון שבישראל לנהר פרת": (מסכת תענית פרק א משנה ג). וראו עוד בגמרא ברכות כט א: "אמר רב ביבי בר אביי: כל השנה כולה מתפלל אדם הביננו חוץ מימות הגשמים, מפני שצריך לומר שאלה בברכת השנים". שיתגשמו שאלותינו ומשאלותינו.